

Verslag van de studienamiddag Heemkunde Actueel 2016

Nieuwe invalshoeken voor het heemkundige verhaal

Lokale erfgoedverenigingen zijn voor gemeenten vaak van onschatbare waarde. Ze brengen niet alleen het verleden van een lokale gemeenschap in kaart, maar ontsluiten lokaal erfgoed op laagdrempelige manieren. Het onderzoek naar ons verleden is in voortdurende beweging. Uit welke vernieuwende onderzoekstechnieken en methodologieën kan de hedendaagse heemkundige putten? Welke nieuwe bronnen staan ter beschikking? Dit zijn slechts enkele van de vragen die aan bod kwamen op de zesde editie van onze studiedag Heemkunde Actueel op 19 november 2016. In dit artikel vind je een kort verslag van de dag en lees je ook wie op het einde van de dag de nieuwe Ambassadeur Heemkunde Vandaag werd.

Het namiddagprogramma ging van start met drie parallelsessies waaruit elke deelnemer er één kon kiezen. De sessies hadden uiteenlopende thema's: regionaal nieuws, tekstaffiches en bisdomarchieven.

Kranten zijn ongetwijfeld een belangrijke bron voor lokaal erfgoedonderzoek. In de eerste sessie rond regionaal nieuws vertelde **Susanna De Schepper** van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek eerst meer over Abraham.¹ Deze onlinecatalogus geeft je zicht op de bewaarplaats van maar liefst 7.300 Belgische krantentitels uit de periode 1830-1950 in meer dan honderd Vlaamse erfgoedinstellingen. Met één zoekopdracht kan je uitvissen waar een bepaalde krant (en welke nummers) bewaard wordt en met een beetje geluk kan je de krant ook online bekijken.

Vervolgens lichtte **Karen Vander Plaetse** (Vlaams Instituut voor Archivering) het platform Nieuws van de Grote Oorlog toe. Op deze website vind je meer dan 360.000 pagina's persmateriaal uit de Eerste Wereldoorlog uit verschillende bewaarinstellingen. De krantenpagina's zijn bovendien door-

zoekbaar gemaakt, waardoor je gemakkelijk van thuis uit onderzoek kan doen. Je vindt er ook meer dan alleen maar nieuws dat een link heeft met de Eerste Wereldoorlog.²

Deelnemers van de eerste sessie kwamen meer te weten over Abraham en Nieuws van de Grote Oorlog.

Met de herdenking van honderd jaar Eerste Wereldoorlog is de aandacht voor deze periode groot in de afgelopen jaren. Een andere bron die in een tweede sessie in de kijker kwam, zijn tekstaffiches. De affiches werden gebruikt om de bevolking in te lichten over de oorlog en de gevolgen ervan voor de gewone burger. Zo kon men vernemen dat de bezetter bepaalde goederen opeiste of de prijs van een bepaald levensmiddel vastlegde. Ze laten ons toe om verder te kijken dan het militaire aspect van de oorlog en geven een beeld op het dagelijks leven in België tijdens de Eerste Wereldoorlog. Helaas zijn dergelijke affiches amper toegankelijk.

Het Stadsarchief Gent startte daarom het project 'Tekstafiches: spiegel van het dagelijks leven tijdens de Eerste Wereldoorlog'. Verschillende partners lieten hun tekstafiches digitaliseren en vandaag kan je er heel wat bekijken via het internet. Maar daarmee was het verhaal niet af. Want hoe

maak je de inhoud nu bekend aan een groter publiek? Projectleider **Tim De Doncker** (Stadsarchief Gent en UGent) gaf uitleg over de voor- en nadelen van *crowdsourcing*.

Tim De Doncker gaf uitleg over de voor- en nadelen van crowdsourcing.

In dit project heeft men gebruik gemaakt van www.velehanden.nl. Op deze website zijn vele duizenden potentiële vrijwilligers actief. De vrijwilligers voeren bepaalde gegevens op de affiches in een databank in. Daardoor kunnen die gegevens ook ingezet worden voor onderzoek. *Crowdsourcing* bood het project de mogelijkheid om meer dan 200 vrijwilligers in te schakelen. Naast het eigenlijke werk, bood het ook de kans om promotie te voeren voor het project. Tegelijk is er aan deze werkwijze wel een prijskaartje aan verbonden. Heb jij of je erfgoedorganisatie tekstaffiches in je collectie? Wil je kijken hoe je je collectie kan laten digitaliseren en ontsluiten? Neem dan zeker contact op via Tim.DeDoncker@Stad.Gent.

In de derde sessie sprak **Gerrit Vanden Bosch** van het Aartsbisschoppelijk Archief Mechelen over de bisdomarchieven en hun onderzoekspotentieel voor heemkundigen. De lokale geschiedenis is doorweven met het verhaal van de kerk. De weg naar het archief van de lokale parochie is dan ook een vertrouwd pad. Maar om de documenten goed te plaatsen, is het zeker nuttig om de structuur voor ogen te houden waarin deze parochie werkzaam was. Zo weet iedereen wel dat je ook eens kan zoeken in de archieven van de dekenij of het bisdom. Maar dan moet je wel rekening houden dat de grens van de bisdommen wel eens werden gewijzigd in de loop der eeuwen. Gerrit Vanden

Bosch gaf toelichting op enkele bronnenreeksen die voor heemkundigen en lokale onderzoekers van belang zijn. Voorbeelden daarvan waren de decanale visitatieverslagen en de *Acta Episcopalia*. Ook voor het onderwijs in je gemeente zijn de bisdomarchieven soms een rijke bron. Zo kan je er negentiende-eeuwse inspectieverslagen aantreffen.⁴

In de derde sessie sprak Gerrit Vanden Bosch over de bisdomarchieven en hun onderzoekspotentieel voor heemkundigen.

In het tweede deel van de namiddag had elke deelnemer opnieuw keuze uit een van drie parallelsessies over de databanken ODIS en Cartesius of de inventarisatie van graftekens.

In de eerste sessie lichtten **Joris Colla** en **Peter Heyrman** (KADOC) toe hoe lokale onderzoekers de ODIS-databank als instrument voor lokaal historisch onderzoek kunnen inzetten. ODIS (www.odis.be) is een grote onlinedatabank die het Vlaamse middenveld wil beschrijven. Je kan er op relatief korte termijn de basisgegevens terugvinden van heel wat organisaties, maar ook van beroemde en minder beroemde personen, gebouwen, gebeurtenissen, archieven en tijdschriften. Verschillende partners voeren uiteenlopende gegevensreeksen in. Als onderzoeker laat het je toe om heel snel betrouwbare informatie te vinden. Niet dat er geen enkele fout in de databank is gesloten, maar iedereen heeft de kans om ondertussen de fout te laten rechtzetten. Meer informatie kan je vinden in het artikel dat Joris Colla in deze Bladwijzer schreef.

Joris Colla en Peter Heyrman (foto) vertellen hoe lokale onderzoekers de ODIS-databank als instrument voor lokaal historisch onderzoek kunnen inzetten.

In 2015 ging de portaalsite Cartesius online.⁵ Het Rijksarchief, de Koninklijke Bibliotheek, het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika en het Nationaal Geografisch Instituut bundelden hun krachten om hun historische geografische collecties te ontsluiten voor het grote publiek. 60.000 oude kaarten of luchtfoto's werden zo voor iedereen toegankelijk. **Marc Carnier** (Rijksarchief Leuven) gaf in de tweede sessie aan dat hiermee nog geen einddoel werd bereikt. Vernieuwend is de geografische zoekmogelijkheid. Je kan op een hedendaagse kaart het gebied aanduiden waar je de oude kaarten van wilt zien. De zoekmachine toont je daarna de gewenste kaarten. Maar je kan ook zoeken op trefwoord, op schaal, op datum, enzovoort. Je kan op de website je eigen kaartenboek samenstellen. Maar het verhaal gaat verder: je kan ook kaarten aanvullen of aanpassen en het resultaat voor anderen toegankelijk maken.

Cartesius is een samenwerking van het Rijksarchief, de Koninklijke Bibliotheek, het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika en het Nationaal Geografisch Instituut.

Tot slot vertelde Linda Van Santvoort (UGent en Epitaf vzw) in de derde sessie het verhaal van de inventarisatie van graftekens. Epitaf vzw ontwikkelde in 2004 een inventarisatiefiche voor de registratie van graftekens.⁶ De fiche kreeg in 2015 nog een update na een aanpassing van de regelgeving en is een handig instrument voor heemkundigen om een begraafplaats te beschrijven. Heel wat begraafplaatsen staan onder druk en heel wat graftekens hebben betere dagen gekend. Vaak wordt dan de vraag gesteld welke graftekens de moeite zijn om te bewaren. Een vraag die gemakkelijker gesteld is dan beantwoord. Want niet iedereen kijkt op dezelfde manier naar een begraafplaats. Voor de een is het leven van de overledenen een reden om een graf te bewaren (bijvoorbeeld een oorlogsslachtoffer of een prominente politicus). Voor de ander staat een bijzondere stijl van het grafmonument centraal. En nog een ander vindt de architect van een grafzerk een argument. Het is duidelijk dat het nodig is om alle invalshoeken te bundelen in één document: de inventarisatiefiche.

Epitaf vzw ontwikkelde in 2004 een inventarisatiefiche voor de registratie van graftekens.

Met voorbeelden toonde Linda Van Santvoort hoe de informatie visueel kan ontsloten worden. Tegelijk gaf ze ook mee dat de fiche wel heel erg uitgebreid was, zodat het toch heel tijdrovend is om een volledige begraafplaats op deze manier te beschrijven. Maar soms is het voor een heemkundige kring niet altijd nodig om alle velden in te vullen of om ieder grafmonument op de begraafplaats te beschrijven. De fiche is een instrument, waarbij men ook minder vanzelfsprekende aspecten in de kijker kan plaatsen.

Na deze twee reeksen parallelsessies werd de dag afgesloten met de bekendmaking van de derde Ambassadeur Heemkunde Vandaag. Sinds 2014 wordt deze prijs toegekend aan een vrijwilliger, een vrijwilligersvereniging of een actie met, voor of door vrijwilligers, die heemkunde op een positieve en eigentijdse manier bij een breed publiek heeft gebracht. Heemkunde Vlaanderen wil met deze eretitel graag innovatieve methodes, originele projecten, maar ook begeisterende figuren uit het heemkundig veld in de kijker zetten.

De procedure ging als volgt: tot eind mei 2016 konden kandidaten worden voorgedragen door de leden van de algemene vergadering van Heemkunde Vlaanderen. De nieuwe Ambassadeur werd verkozen door een jury samengesteld uit leden van de cultureel-erfgoedgemeenschap heemkunde, uit de brede sector, de academische wereld en externe experts en de winnaar van het jaar voordien. Zij kozen drie genomineerden die op de Heemdag op 8 oktober 2016 in Izegem aan het publiek werden voorgesteld. Op Heemkunde Actueel zou dan de uiteindelijke winnaar bekend gemaakt worden.

De Ambassadeur van vorig jaar, Erfgoed Balen, was op Heemkunde Actueel 2016 vertegenwoordigd door voorzitter Richard Vermeulen. Hij benadrukte dat de jury haar waardering en bewondering uitsprak voor het vele en prachtige werk op vrijwillige basis door alle kandidaten voor de heemkunde in Vlaanderen. De keuze was dus niet evident. Na rijp beraad werden de volgende drie inzendingen genomineerd:

- De eerste nominatie was voor Heemkundige Kring De Vreedsel uit Lanklaar (Limburg). Wat de jury vooral bekoorde in de werking van deze kring, is het nieuwste project rond de kunst van René Simons. Dat weten ze met veel enthousiasme uit te dragen naar een heel breed en gevarieerd publiek. Het project is een mooi en laagdrempelig (vakoverschrijdend) educatief project op het snijvlak van kunst en erfgoed. Het is bovendien erg origineel omdat het 'zwerfgoed' (schilderijtjes van de omgeving die veelal in particuliere collecties zitten) in kaart brengt en ontsluit. Uit dit totaalproject blijkt dat de waarde van erfgoed (en kunst) meer is dan de financiële waarde. Het project is tevens een schitterend voorbeeld van samenwerking

tussen vrijwilligers, scholen en professionele erfgoedspelers zoals de provincie Limburg en de erfgoedcel Mijn-Erfgoed.

- De tweede genomineerde was de Erfgoedkring 8460 Oudenburg (West-Vlaanderen). Deze piepjonge erfgoedvereniging, die pas in 2014 werd opgericht, is er in deze korte tijdspanne in geslaagd uit te groeien tot een dynamische en volwaardige vereniging met een meer dan uitzonderlijke werking. Er wordt een geslaagde combinatie nagestreefd van klassieke erfgoedzorgtaken met vernieuwende activiteiten, omkadering en invulling, net om de brede doelgroep te sensibiliseren én lokale inbedding en relevantie te bereiken. Hiervoor wordt met succes samengewerkt met scholen, allerhande verenigingen en de lokale overheid, absoluut het voorbeeld van een hedendaagse heemkundige werking.
- Tot slot werd als derde de Werkgroep Mercurius uit Grobbendonk (Antwerpen) genomineerd. Deze werkgroep slaagt er in om niet-evidente collecties en minder nabij verleden (archeologie) onder de aandacht te brengen van het brede publiek én van de politiek. De sluiting van een archeologisch museum was voor hen een kans om de collecties op een andere manier te ontsluiten. Hun inspanningen lonen duidelijk want ze slaagden er in om de gemeente opnieuw warm te maken voor een nieuw museum. Professionele kennis en competenties worden ingezet en gekoppeld aan waardevol vrijwilligerswerk, waardoor de initiatieven van de werkgroep erg hedendaags ogen. Het toont aan dat ook jonge (nog professioneel actieve) mensen in hun vrije tijd met het verleden bezig kunnen zijn.

De jury heeft na rijp beraad unaniem besloten de titel van 'Ambassadeur Heemkunde Vandaag' voor 2016 toe te kennen aan Erfgoedkring 8460 Oudenburg. Van de erfgoedkring werd een filmpje gemaakt dat ook het publiek erg kon smaken. Je kan het filmpje bekijken via <http://ambassadeur.heemkunde-vlaanderen.be>.

Naast het filmpje en de trofee, kreeg de nieuwe Ambassadeur ook een forum op onze studienamiddag. Voorzitter Koenraad Blontrock nam het

woord en dankte alle vrijwilligers die mee instaan voor de werking van hun vereniging.

Koenraad Blontrock dankte alle vrijwilligers die betrokken zijn bij hun vereniging.

Oproep Ambassadeur Heemkunde Vandaag 2017

Ook in 2017 gaat Heemkunde Vlaanderen op zoek naar een nieuwe ambassadeur. Kandidaten mogen alvast hun dossier inzenden. Op de website van Heemkunde Vlaanderen vind je alles over deze procedure <http://ambassadeur.heemkunde-vlaanderen.be>.

De genomineerden delen we mee op de Heemdag in Sint-Niklaas op 7 oktober 2017 en de bekendmaking van de uiteindelijke Ambassadeur 2017 volgt op de komende editie van Heemkunde Actueel op 18 november 2017.

We hopen uiteraard jullie daar opnieuw te mogen verwelkomen!

Het team van Heemkunde Vlaanderen

EINDNOTEN

1. Meer informatie kan je vinden in: E. De Ridder en S. De Schepper, 'Abraham – Catalogus van Belgische Kranten', *Bladwijzer* (2016), nr. 17.
2. Meer informatie kan je vinden in: J. Claeys, B. Declercq en K. Vander Plaetse, 'Nieuws van de Grote Oorlog voor heemkundigen', *Bladwijzer* (2015), nr. 15.
3. https://velehanden.nl/projecten/bekijk/details/project/picvh_gnt_tagging
4. ODIS: www.odis.be - archievenoverzichten van de bisdommen Mechelen-Brussel, Brugge, Gent
Archiefbank Vlaanderen: www.archiefbank.be
Eigen webpagina via Kerknet:
<https://www.kerknet.be/bisdome-brugge/artikel/raadpleeg-het-bisschoppelijk-archief>
5. www.cartesius.be
6. www.epitaaf.org

